

Алла Дмитренко

Етнокультурні традиції мисливського промислу Житомирського Полісся

У статті, на основі польових етнографічних матеріалів схарактеризовано місце мисливського промислу в структурі господарської діяльності населення Ємільчинського й Новоград-Волинського районів Житомирської області. Простежено основні тенденції в розвитку мисливства в другій пол. XX – поч. XXI ст.; проаналізовано динаміка мисливської фауни; висвітлено основні способи полювання на дичину.

Ключові слова: Полісся, Житомирщина, традиційно-побутова культура, допоміжні заняття, мисливство, активне полювання, полювання із самоловами.

Постановка наукової проблеми та її значення. Глобалізаційні процеси, які охопили світове співтовариство і є сьогодні неминучими, ставлять проблему збереження національної ідентичності, можливості існування унікальних національних культур, які сформувались окремими народами на певних територіях. Однак процеси світової інтеграції не повинні перекреслювати історично-усталеного факту диференціації національних культур, без урахування яких неможливо уявити цілісності світу як культурного простору, що особливо актуально для України [24, с. 4–7]. Етнокультура як феномен етнічного буття українців виконує низку функцій, серед яких важливу роль відіграє відтворювальна, що забезпечує фізичне існування етносу через відносини між природою й людиною. Українська етнічна територія різноманітна за природними умовами, що сприяло формуванню різних форм і способів освоєння довкілля, співіснування природи та людини. Хоч основною формою природокористування українців було хліборобство, важливу роль відігравали промисли, які в далекі епохи забезпечували існування людини й дожили до наших днів. Традиційною формою освоєння довкілля було мисливство, що акумулювало в собі міжпоколінну етнокультурну інформацію про фауну, способи полювання, мисливські пристосування, світоглядні уявлення та магичні дії, пов'язані з промислом, що мали специфіку в різних регіонах України. Тому вивчення регіональних традицій мисливського промислу є важливим для збереження, розвитку й відтворення традицій цієї форми природокористування. Крім того, зважаючи на швидке зменшення носіїв інформації про традиційне мисливство, вивчення цієї галузі актуалізується.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Вивчення традицій мисливського промислу в Україні започатковане наприкінці XIX ст. Ф. Вовком [17, с. 1–22; 18, с. 457–458]. Проблеми розвитку мисливства знайшли відображення в статті Т. Северина [25]. Етнорегіональні особливості цього заняття на Поліссі висвітлені в монографії «Польсьє» [23, с. 155–164], статтях Г. Аркушина [1] й А. Дмитренко [19–22], однак створення цілісної картини мисливства та його ролі в житті народу потребує докладного вивчення різноманітних аспектів промислу та пов'язано з традиціями природокористування.

Мета статті – на основі матеріалів, зібраних у ході комплексної історико-етнографічної експедиції Державного наукового центру захисту культурної спадщини від техногенних катастроф (м. Київ) до сіл Ємільчинського та Новоград-Волинського районів Житомирської області (липень–серпень 2011 р.) з'ясувати етнокультурні традиції мисливського промислу й простежити його трансформацію в другій половині XX – початку XXI ст.

Завдання – висвітлити особливості полювання на різну дичину; простежити динаміку форм і способів полювання, співвідношення самоловів та вогнепальної зброї; відзначити зміни мисливської фауни досліджуваного регіону; показати ставлення мисливців до різної дичини.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Мисливський промисел є одним із найдавніших занять і формою природокористування, що було одним зі способів освоєння довкілля. Саме природні умови й рівень суспільного розвитку визначали способи полювання на дичину, а отже й мисливські пристосування. В епохи, коли мисливство було одним з основних занять, переважали активні форми промислу (загон, переслідування та ін.). Перетворившись на допоміжне заняття, час, який витрачали на промисел, скоротився й вагоме місце зайняли самолови. Навіть із появою вогнепальної зброї вона тривалий час була недоступна основній масі населення, причиною цього була не тільки її дорожнеча, а й законодавчі норми, що забороняли простому народу використовувати її в промислі. Лише із середини XX ст. вогнепальна зброя стала

доступною й була мрією кожного мисливця, що й сприяло її масовому поширенню та витісненню самоловних пристосувань. Зважаючи на вік респондентів (1930-ті р. н.), під час експедиції зібрано відомості переважно про активне полювання з вогнепальною зброєю та із собаками. Про полювання із самоловами респонденти не пам'ятають. Знають лише про мисливські ями на кабана [2; 4; 7–8] і петлі з дроту, які ставили взимку на зайця, козу, лисицю на звіриних стежках: *«Петлі ставив. На зайчика. Був зловив козла, якось нехотя. Був зловив лиса. Ну, це де його тропінка, де вон ходить. То тико тудою. Часом заманочку таку»* [11].

Об'єктами промислу були переважно лось, кабан, коза, зайці, лисиці, вовки та ін. дичина. Мисливський промисел середини – другої половини ХХ ст. регулювався державними законодавчими актами. Респонденти наголошують на дотриманні мисливського законодавства в цей час: *«На кабана отстрелочну береш. На лося отстрелочну береш. Лисицю круглий год. Зайців сперва не питали. По сєм, по восем, по дев'ять били. Там чоловік п'ять поїде. А пося вже давали по скілько на одного зайця забить»* [8]. Наприкінці ХХ – поч. ХХІ ст. почалося швидке скорочення мисливської фауни. За твердженням респондентів, *«був такий період, років десять назад, шо я думав, шо мабуть уже нічого й не буде... проходиш зимою, весь ліс обийшовиши, ни одного следа не бачив»*. Причина цього – непомірне полювання, недотримання законодавства, збільшення браконьєрства, відсутність державного нагляду за промислом. В останні роки поголів'я дичини поступово відновлюється: *«На сьогоднішній день і лося побачить можна»* [9].

Респонденти стверджують, що до 1950–1960-х рр. лосів було дуже багато: *«Стада ходили по двадцать, можна було бачить свободно»* [9]. Часто лосі виходили з лісу на луки й паслися з домашньою худобою. Їх проганяли палками, щоб не заважали, однак *«... лосьов не били! Зовсім не били!»* Таке ставлення до лосів респондент пов'язує з тим, що яловиче м'ясо в селі практично не вживали, навіть телят різали тільки тоді, коли було дуже голодно, а зазвичай тільки продавали: *«говяже м'ясо чомусь не признавали в нас. Це вже якщо, вже сильно їсти хотілось, то вже били»*; *«А лося, то вобще не били. Воно ще не ичиталося як за м'ясо. Шчитали, що його не можна єсти, всьо»*. Тому цих звірів було настільки багато, що, як стверджують респонденти, *«лосі мешали»* на полюванні: *«Того, шо собака мог іти на кабана, а мог іти на лося. То лосі мешали. Їх просто одлякували, одганяли, палками кидали, щоб вони не мешали... просто стреляли..., дроб'ю там по задніци, щоб вон втекав, бо вин мишає. На кабана ходили. А лосьов не били! Зовсім не били!»* [9]. Тому, якщо в середині минулого століття лосі по дорогах ходили, то в останні десятиліття їх поголів'я скорочується: *«... по дорозі ходять. Ходили! А зараз їх щораз менше, менше, менше»* [7]. У радянські часи промислом лосів займалися єгері, які отримували спеціальні замовлення від держави. Кожний із них повинен був відстріляти певну кількість особин: *«Чи одного, чи два лося. Єслі попав його в шию, то йшов за границу. А єслі десь так попав, посередини, здавали в местну столову, в районну»*. Саме ці держзамовлення, на думку респондентів, стали однією з причин скорочення лосів: *«Бо дуже стали вибивать цес, государство. А государство замість одного – то п'ять. А при цих і другіе пристакаяньтса»* [7]. Полювання на лосів зазвичай починалося з 20 листопада. До цього часу підросали телятка й лосихи вже відганяли їх від себе. Мисливці об'єднувалося в групи та ходили на лосів у загонку із собаками. Шукали їх по «корчах», по дубині, соснині: *«Он соснину єсть. Ломає голє од сосними, щоб його не нападало нічого»* [8]; *«Він їсть лозу, кору молодой сосни»* [5].

Поширеним було полювання на *диких свиней*. Збільшення їх чисельності в останні роки призводить до того, що ці звірі, розриваючи поля з картоплею й зерновими, стали «бідною» поліських сіл. У багатьох населених пунктах селяни перестали користуватися віддаленими земельними ділянками: *«в нас багато за селом сажали картоплю. Зара вже за селом покинули. Не овса, не картоплі, не вирощують за селом. Тільки в селі»*. Та дикі свині тепер приходять і в села: *«А кабан ходить в село. І в селі уже шкоду робить... понад краєм села... ось в такий період, як зара, вже заходять»* [9]. Були випадки, коли дикий кабан парувався із домашньою свинєю. Рябеньких поросят, яких приводила така свиноматка, ніхто не хотів купувати, то власник дарував їх односельчанам [11]. Полювання на диких свиней «по государственному» починалось із грудня, а так, як зазначають респонденти, – «цілий год» [7]. Основний спосіб – загонка. Для цього мисливці об'єднувались у групи, попереду ішли «загонщики», за ними – собаки. Шукали кабана й гнали на стрілків [7; 16]. Найчастіше вистежували кабанів по снігу. Узимку часто їх шукали біля мурашників, де вони влаштовували собі своєрідне «кубло», приносячи туди гілки, верес. Іноді біля такого мурашника спало по 10–15, а то й

20 свиней [8]. На початку зими, коли випадав невеличкий сніжок, на диких свиней чекали вночі на колишніх картопляних полях, куди вони приходили в пошуках їжі [3].

Збереглися поодинокі відомості про полювання на диких свиней за допомогою мисливських ям, які копали в місцях перебування звірів. Часто це були місця, де кабани набивали «броню». Яму викопували на стежці глибиною в ріст людини, зверху клали дерев'яний настил і маскували гілками. Пісок при цьому відносили подалі, щоб не стривожити звіра: *«І там викопують яму таку, в чоловіка, глибше. І двері робили теж... Накладають голля і вон іде собі спокійно по дорожці і сторч головою туди, в ту яму. Там не розмелеть ногами передніми. Або лицом в землю, з метра чи пувтора. І приходять уранці да б'ють уже»* [8]. Іноді ями влаштовували на полях [7].

Окремі респонденти пам'ятають про цікаві випадки під час полювання на диких кабанів, особливо «сікачів»-самітників, броню яких дуже важко прострілити та які поносили на собі не одного мисливця. Траплялися й смертельні випадки, коли недобитий кабан кинувся на людину. Старі кабани, яких тут називають «сікач» («секач»), ідуть попереду стада метрів на 40–50 і є дуже небезпечними. Вони мають два «роги» – *«гостріє..., шо як чесне, то одна кость останеться. Штани, все пориже, як лезвієм»*. Кабани мають дуже товсту шкіру («броню»), яку й *«патрони не беруть»* [8; 10; 16]. «Броня» починає рости в той час, коли опадають жолуді: *«кабан, як іде бітьса, кабани ці, секачи, то вони ідуть так. Купаються у глини, у глей. Ідуть до сосни. Гризуть сосну, кору всю осинь і б'ють себе плечами, або животом, б'ють... у сосну, в смолу ту. І знов ідуть купатьса. І б'є, набиває бронь собі. Бронь. На боках. Картєчь не бере. Картєчь шкури не пробиває... Смола і глей, глина засихає і то закіпає так, шо... нічого його не бере... Токо жакан, або пуля стальна»* [8].

Часто об'єктом полювання були кози, м'ясо яких істотно поповнювало харчовий раціон мешканців. Їх шукали по молодих лісах, лозняках, в осичині, біля жолудів, по травах: *«Коза ходить по лозняках, по молодих лісах»; «Кози там, де жолуді, де трава, де молода осика – об'їдають кору»* – тобто там, де тварини знаходили поживу [7–8]. Найкраще м'ясо в кози восени, але, як стверджують респонденти, полювати на неї можна протягом року, оскільки вона *«целий год пасетьса»*. Та все ж на козу йшли здебільшого по першому снігу [3]. Поширеним було полювання на кіз по глибокому снігу в сильній мороз, коли сніг промерзає й зверху утворюється кірка. Коза біжить, сніг провалюється та зашкарубла кірка обрізує шкіру на ногах тварини: *«Вона бєжит до тих пор, пока може. А потім упала. Шо хоч, те роби зо мною. Я больш не можу»; «Ноги обдере, одне м'ясо остається»*. Тоді козу не треба було й стріляти, адже вона ставала легкою здобиччю селян. Було таке, що мисливці брали живих кіз, особливо молодих козенят [5; 8]. Ловили кіз і за допомогою петель, які ставили на стежках, де *«саме дольше вони там ходять»*. Петлі на кіз ставили найчастіше взимку, на козлів – наприкінці літа – на початку осені [11]. Використовували не тільки м'ясо кіз але й шкури. У с. Кленова їхніми шкурами обмотували ноги, коли взували постоли. Для цього її виробляли й добре намазували дьогтем [10].

Масовим об'єктом промислу були зайці. Восени їх шукали на полях поміж ріллі, узимку – за слідами. Ураховували й те, що в зимовий час зайці приходять ближче до жител, копиць із сіном тощо. Саме в таких місцях їх ловили за допомогою петель [3; 7–8; 11].

Із хутрянних звірів найчастіше полювали на лисиць. Найкращий час промислу на цих звірів – зима, коли лисиця, як кажуть респонденти, *«покачається по снігу»*, тоді в неї добре хутро. У полюванні на лисиць використовували собак, які виганяли звірків із нір: *«Як в мене були собаки, то я завжди на лисиці ходив»; «Лисицю виганяє собака. Найкраще взимку»*. Восени лисиць шукали по полях. Мисливці сідали в кабінку до трактористів, які орали в нічну зміну, і їздили полем, чекаючи, коли лисиці вийдуть на поживу (шукати хрущів та ін.). Стріляли просто з кабіни трактора: *«По три штуки за ноч брав»*. Засідки на лисиць робили й біля скотомогильників. Ловили їх і петлями, які ставили на лисячих стежках, використовуючи принаду («заманочку») – переважно голову з риби [3; 8; 11; 15].

На куницю полювали взимку, коли вони, як і лисиці, *«покачались по снігу»*. Цей звірок пересувається лісом, перескакуючи з дерева на дерево. При цьому додолу осипається сніг, що й виказує куницю: *«Коли бачу, сніг так зверху так, з дерева. Вона на дереви»*. Шукали куницю у дуплах дерев і в колодних вуликах, розміщених на деревах у лісі. Хутро куниці дуже цінувалося, і цей промисел був поширеним [3; 7–9].

Восени, коли вода *«геть ше не шерхла, чуть-чуть почала»* або взимку по льоду полювали на видру. Її чекали ввечері, коли стемніє, біля ополонок, куди вона виходила їсти (видра їсть не під водою, а зверху, на льоду). Такі місця шукали за залишками їжі й завчасу чекали там звірка [10].

Високою майстерністю мусили володіти мисливці, які ходили на вовків: «на вовка охотиться, це треба було спеціалістом сильним. І таких небагато людей було». Цінним трофеєм була вовча шкура: «Ну, і трофей був, шкура вовча. Це було о-ох! Це ичиталось дуже... високий спеціаліст». Окремі мисливці шукали й молодих вовчят, які також цінувалися. Про ями або загорожі на вовків респонденти не знають. Відзначають, що раніше цих звірів було багато, сьогодні ж їх чисельність значно зменшилася: «Я не знаю, чого, а вовков вобше менше стало» [9].

Ловили і борсуки, жир яких використовувався в народній медицині для лікування туберкульозу, ран та ін.: «Сільно жир добрий. На все. На рани, і туберкульозом, хто боліє. То з його сільни гроши за жир. І лечебне» [8]; «лічить всі болєзні, які в чоловіка є» [7]. Борсуки шукали із собаками по норах, які вони проривають у піщаних підвищеннях у лісі, та викопували. Подекуди ж борсуки живуть по «буграх», які залишилися з тих часів, коли тут випалювали деревне вугілля. Їм, як кажуть респонденти, вже по двісті-триста років. Подекуди вони проросли деревами, «що вдвох не обнимеш». В таких місцях викопати борсуки неможливо («якишо старинніє нори, то там вікопати, нікогда в житті не вікопати»), тому ставили капкани або ж ходили в засідку. Знали, що борсук приблизно об одинадцятій годині вечора йде на полювання. Мисливці приходили до лісу вночі, закривали всі нори та чекали. Десь за «час до дня» звір повертається до житла. Тоді, як зауважують респонденти, головне – не продрімати [7].

В останні роки істотно збільшилося поголів'я бобрів: «Бобрів теж багато. Колись було мало. Позагачували канали, вода не біжить. До війни був один»; «На сьогоднішній день їх стики є!»; «зара багато їх розвелось» [6; 9; 11]. Відзначають і шкоду, яку завдають бобри довкіллю, загачуючи річки й канали, у наслідок чого заболочуються навколишні території: «Там сотні кубов лесу поклади, позагачували... Не проїхать, не пройти! Дороги поруїнували по лісі» [7]. Ловили бобрів капканами та петлями. Невеликі потрапляли в рибальські саки [11]. Колись, як розповідав дідусь В. Лук'янчука із с. Піддуби, були спеціальні люди, котрі ловили бобрів на замовлення «багатих мужиків», які використовували залози тварини для підвищення потенції. За спогадами діда, за залози пани платили «двєсті рублюв. А за ти гроши тоді пів-сєла мона було на тие гроши оддять... Багатіє гроши були, тие бобри» [3]. Про використання залоз бобра знають і в с. Червона Воля. Навіть у наш час є люди, які замовляють їх. Однак місцеві мисливці в «таку дурню» не вірять [9]. Цілющим є і жир тварин, яким «обмазують геть усе. Де болить ото, геть усе» [3]. Полювали на бобра й заради шкури, яка також високо цінувалася («шкура була ценная і дуже дорого ценилася»). Але м'яса його колись не їли. Сьогодні на бобрів полюють заради м'яса й шкури («Делікатес!», «Кажуть, вкусне м'ясо»). Особливо смачним є хвіст тварини, який має смак риби [7–9].

Серед птахів об'єктами мисливського промислу були переважно тетеруки, глухарі, качки. На тетеруків, яких раніше було дуже багато, полювали здебільшого ранньою весною («Тико сніг злізе») на токовищах. Шукали місця, куди прилітали тетеруки і за кілька днів до полювання робили курені, щоб птахи до них звикли. Куреники добре накривали глицею й гіллям. Тоді з ночі йшли, займали місце в курені та чекали. Уранці прилітало по 10–30 птахів, а були такі галявини, де їх збиралось і по 200–300 особин одночасно. Поки самці билися між собою (часто – до крові), мисливці стріляли. Основна умова – не ворухитися, щоб не злякати. Можна було взяти до 10 птахів за одне полювання. На тетеруків полювали й для виконання держзамовлень [7–8].

В обстежених селах відзначають істотне зменшення тетеруків в останні роки. Колись «осинню я тако встану вранці, тута весь співають. Промо все, як ото кіпить. Бурмочуть», «... в одной зграї по пятьсот штук було. А зари осталиса только єдиніци». Причину цього явища вбачають і в тому, що зими стали малосніжні, а вони взимку сплять у снігах: «А зари їх немає через то..., шо нема снігов... зимою, сплять вони... у снігу» [7]. Раніше тетеруки прилітали на поля, до садиб. Було таке, що вони сідали на трактор на полі. Однак, як тільки тракторист починав виходити з машини, утікали [11].

Глухарів, як і тетеруків, раніше було дуже багато. Сьогодні вирізали ліс і ці птахи майже зникли. Полювали на глухарів наприкінці зими, коли танув сніг. У цей час вони починають співати. Вважали, що до свята Сорока святих (22.03) глухар має заспівати сорок пісень – «це так по-старинному» [7]. Глухарі живуть по старій соснині, по мохах. Знаючи це, мисливці шукали їх ще взимку за послідом на снігу. Під весну, коли сходить сніг, ішли до лісу на ніч і чекали до ранку. Бувало й таке, що мусили стояти в холодній воді, яка за ніч ще й замерзала. Уранці, щойно починало сходити сонце, глухар починав співати. У цей момент мисливці робили кілька кроків та завмирили

(навіть, якщо це було по пояс у воді). І так підходили до того часу, поки не наближалися на відстань пострілу [5; 7]. Зафіксовано й звичай полювання на глухарів восени. Коли сутеніло, ішли до лісу та уважно слухали, за шумом крил визначаючи, де він сідає (чутно за 50–100 м). На світанку знову йшли до лісу, до того дерева, де глухар ночував. Коли починав співати, підходили й стріляли [8]. Глухарі були бажаною здобиччю мисливців, особливо самці, які мали 7–8 кг ваги, самки ж були удвічі легшими. Тому полювання на цих птахів істотно урізноманітнювало харчовий раціон.

Качок раніше також було багато. Сьогодні їх чисельність значно скоротилася. На качурів полювали навесні, а на молодих – улітку, під осінь, поки «качка не знялася у льот», і восени. При полюванні використовували фабричні (не саморобні) маньки й собак, які приносили здобич [5–8].

Висновки та перспективи подальшого дослідження. На сьогодні мисливство втратило ту роль, яку відігравало раніше в структурі традиційного господарювання. За останні десятиліття відбулась істотна трансформація промислу. Зокрема, до початку ХХ ст. для значної частини населення мисливство було насамперед допоміжним заняттям, що давало додаткові засоби існування. Паралельно існувало аматорське полювання як своєрідна форма відпочинку, розваги. В останні десятиліття полювання значною мірою перетворилось у форми масового знищення дичини, що призвело до скорочення мисливської фауни. Відзначаючи загальне зменшення поголів'я дичини, варто наголосити, що все ж одні види фауни зникають, наприклад лось, а інші – стрімко збільшуються, завдаючи значної шкоди селянським господарствам (дикі кабани й бобри). У другій половині ХХ ст. відбулися зміни у формах і способах полювання, що виявились у зникненні традиційних самоловних пристосувань (петель, силків, мисливських ям) та поширенні активного полювання з вогнепальною зброєю (загон, вистежування, засідки й ін.). Якщо традиційне полювання нормувалося моральними нормами та нормами звичаєвого права, то сучасне – законом, який часто недотримується.

Щоб сформувати цілісну картину традицій мисливського промислу українців, необхідні подальші польові дослідження цього заняття в різних регіонах України. Водночас потребують уваги новітні явища, які сформувалися в останні десятиліття у зв'язку з розпорошенням мисливських угідь між різними власниками.

Джерела та література

1. Аркушин Г. Повір'я мисливців Західного Полісся / Г. Аркушин // Древліани : зб. ст. та матеріалів з історії та культури поліського краю. – Вип. 1. – Львів : Ін-т народознав. НАН України, 1996. – С. 183–193.
2. Архів Державного наукового центру захисту культурної спадщини від техногенних катастроф, м. Київ (*далі – Архів ДНЦЗКСТК*), ф. Ємільчине-2011, од. зб. Дмитренко-D1S1 (с. Середи).
3. Архів ДНЦЗКСТК, ф. Ємільчине-2011, од. зб. Дмитренко-D3S2 (с. Підлуби).
4. Архів ДНЦЗКСТК, ф. Ємільчине-2011, од. зб. Дмитренко-D3S3 (с. Рудня Іванківська).
5. Архів ДНЦЗКСТК, ф. Ємільчине-2011, од. зб. Дмитренко-D4S1 (с. Кочичине).
6. Архів ДНЦЗКСТК, ф. Ємільчине-2011, од. зб. Дмитренко-D4S2 (с. Кочичине).
7. Архів ДНЦЗКСТК, ф. Ємільчине-2011, од. зб. Дмитренко-D4S3 (с. Велика Глумча).
8. Архів ДНЦЗКСТК, ф. Ємільчине-2011, од. зб. Дмитренко-D6S1 (с. Червона Воля).
9. Архів ДНЦЗКСТК, ф. Ємільчине-2011, од. зб. Дмитренко-D6S2 (с. Червона Воля).
10. Архів ДНЦЗКСТК, ф. Ємільчине-2011, од. зб. Дмитренко-D6S4 (с. Кленова).
11. Архів ДНЦЗКСТК, ф. Ємільчине-2011, од. зб. Дмитренко-D7S4 (с. Лука).
12. Архів ДНЦЗКСТК, ф. Ємільчине-2011, од. зб. Дмитренко-D9S1 (с. Кривотин).
13. Архів ДНЦЗКСТК, ф. Ємільчине-2011, од. зб. Дмитренко-D11S2 (с. Миколаївка).
14. Архів ДНЦЗКСТК, ф. Ємільчине-2011, од. зб. Дмитренко-D12S2 (с. Андріївчичі).
15. Архів ДНЦЗКСТК, ф. Ємільчине-2011, од. зб. Дмитренко-D13S2 (с. Березники).
16. Архів ДНЦЗКСТК, ф. Ємільчине-2011, од. зб. Дмитренко-D14S3 (с. Курчиця).
17. Вовк Х. Програма для збирання відомостей до народно-побутової техніки / Х. Вовк // Матеріали до українсько-руської етнології. – Львів, 1899. – Т. 1. – С. 1–22 (додаток).
18. Волков Ф. К. Етнографические особенности украинского народа / Ф. К. Волков // Украинский народ в его прошлом и настоящем / Ф. К. Волков. – Т. II. – Пг. : Тип. о-ва «Общественная польза», 1916. – С. 455–647.
19. Дмитренко А. Мисливство / А. Дмитренко // Етнокультура Рівненського Полісся / упор. В. П. Ковальчук. – Рівне : ПП ДМ, 2009. – С. 64–72.
20. Дмитренко А. Мисливський промисел на Західному Поліссі: форми і способи активного полювання (друга половина ХІХ – 30-ті роки ХХ ст.) / А. Дмитренко // Наук. вісник Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки. – 2002. – № 6. – С. 111–116.

21. Дмитренко А. Мисливські табу, повір'я і прикмети / А. Дмитренко // Етнічна історія народів Європи : зб. наук. пр. – Вип. 21. – К. : Унісерв, 2006. – С. 20–28.
22. Дмитренко А. Самоловні мисливські пристосування населення Західного Полісся і Північної Волині (друга половина XIX – 30-і рр. XX століття) / А. Дмитренко // Наук. вісник ВДУ ім. Лесі Українки. – Історія. – Вип. 3. – Луцьк, 1997. – С. 54–57.
23. Полесье. Матеріальна культура / В. К. Бондарчик, И. Н. Браим, Н. И. Бураковская [и др.] / отв. ред. Бондарчик В. К., Кирчив Р. Ф. – Киев : Наук. думка, 1988. – 448 с. : ил.
24. Степико М. Т. Українська ідентичність: феномен і засади формування : монографія / М. Т. Степико. – К. : НІСД, 2011. – 336 с.
25. Seweryn T. Lwoiectwo ludowe na Wolyńiu / T. Seweryn // Lud. – Lwów, 1932. – Т. 11. – С. 26–33.

Дмитренко Алла. **Етнокультурні традиції охотничього промысла Житомирського Полісся.** В статті, на основі польових етнографічних матеріалів, зібраних в ході експедиції Государственного научного центра защиты культурного наследия от техногенных катастроф, розглянуто місце охотничього промысла в структурі господарської діяльності жителів Емільчинського і Новоград-Волинського районів Житомирської області. Прослідковано основні тенденції в розвитку охоти во второй половині XX – началі XXI в. В цей період охота перетворилась із допоміжного заняття в любительське – форму відпочинку. Проаналізована динаміка охотничьей фауни, що виразилось в зменшенні чисельності одних і збільшенні інших тварин. Розглянуто основні способи охоти на різну дичку – із самоловними пристосуваннями (петлі, ями) і охотничьим озброєнням (загон, вислідження, засади і др.). Показано застосування в промислі знань про звички і поведінку дички. Відзначено, що в останні десятиліття відбулось швидке скорочення охоти із самоловами, яка витіснилась активними формами промислу.

Ключові слова: Полісся, Житомирська область, традиційно-бульова культура, допоміжні заняття, охота.

Dmytrenko Alla. Traditions of Hunting of Zhytomyr Polissya. The article is based on the field ethnographic materials, gathered during the expedition of the State Scientific Center for Protection of Cultural Heritage Against Industrial Disasters, and deals with the place of hunting in the structure of the household activities of inhabitants of Emilchinskogo and Novograd-Volhynia region of the Zhytomyr area. It is spoken in detail about the basic tendencies in the development of hunting in the second half of the XX century – beginning of the XXI century. In that period hunting changed from the supporting activity into the amateurish one. Dynamics of the hunting fauna was being analyzed and as a result it turned out that the number of some animals decreased while the number of others increased. The main ways of the game hunting – i.e. such facilities as loop, pits and hunting arms (enclosure, tracing, ambushes) – are shown in the article. The article gives detailed information about what knowledge of animals' behavior and habits was applied in hunting. Over the last decade the hunting with the help of self made catching instruments has been forced out by the active forms of the trade.

Key words: Polissya, Zhytomyrschyna, traditionally domestic culture, supporting activity, hunting.

Стаття надійшла до редколегії
18.06.2013 р.

УДК 94(477.8:4):[666.1:005.412]“147/185”

Юлія Курдина

Західноукраїнське гутництво як складова частина європейського скловиробництва

У статті розглянуто основні аспекти організації гутництва в останній третині XV – першій половині XIX ст. Увагу зосереджено на особливостях розміщення гут, організації роботи в майстернях тощо. Також подано відомості про наявні на зазначеній території гуті, зокрема Унівську та Коростівську, на основі чого формулюються твердження про масштаби й рівень розвитку гутництва на західноукраїнських землях.

Ключові слова: гутництво, майстерня, скляні вироби, венеціанське скло, склоробна піч.

Постановка наукової проблеми та її значення. Дослідження історії становлення й розвитку склярства важливе для повнішого сприйняття багатогранності суспільно-економічних та історичних

© Курдина Ю., 2013